

از جامعه‌ی باز

تا متن باز

(پوپر و دریدا)

نویسنده:

دکتر مهدی خبازی‌کناری (دانشیار دانشگاه مازندران)

انتشارات
سیامرود

سرشناسه: خبازی کناری، مهدی، ۱۳۵۱-
عنوان و نام پدیدآور: از جامعه‌ی باز تا متن باز (پوپر و دریدا) نویسنده
مهدی خبازی کناری.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات سیاهرود، ۱۴۰۰.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۷-۰۳-۸

مشخصات ظاهری: ۱۴۷ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۲۳۴۷۵

نام کتاب: از جامعه‌ی باز تا متن باز (پوپر و دریدا)
نویسنده: دکتر مهدی خبازی کناری (دانشیار دانشگاه مازندران)
مدیر اجرایی: تقی عبدی حاجیکلائی

ناشر: انتشارات سیاهرود

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰

آدرس: تهران، میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه‌ی رشتچی، پلاک ۷، واحد ۸

تلفن: ۶۶۹۰۶۷۸۶-۶۶۹۰۶۷۴۹

آدرس سایت: siahroutpub.ir ایمیل: siahrout@gmail.com

کلیه حقوق این اثر (چاپ و اقتباس) برای انتشارات سیاهرود است و

هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق چاپ، انتشار و کپی کل و

یا بخش‌هایی از این کتاب را به هر صورت ندارد.

فهرست

پیش گفتار	۷
فصل اول: جامعه‌ی باز از نظر پوپر	۱۵
نقد جامعه‌ی شبه‌باز	۱۸
ویژگی‌های مثبت جامعه‌ی باز	۲۰
نقطه‌ی کور اندیشه‌ی پوپر لیبرال و مسأله‌ی جامعه	۲۹
پوپر و بدنام کردن قدرت سیاسی	۴۶
در نقد پوپر	۵۱
فصل دوم: متن باز از نظر دریدا	۵۵
متن به عنوان جامعه به مثابه خوراک	۷۷
مشارکت دریدا در امر سیاسی و اجتماعی	۸۴
متافیزیک و سیاست	۸۶
فصل سوم: عقل گرایی انتقادی پوپر و ساختارزدایی دریدا	۸۹
معرفت‌شناسی پوپر: خوش‌بینی نقادانه‌ی معرفت‌شناختی	۹۰
معرفت‌شناسی دریدایی	۹۳
ساختارزدایی بر فراز دوگانه‌ی عقل گرایی و تجربه گرایی	۹۵
نقد بنیاد گرایی لوگوس محوری توسط دریدا	۱۰۰

عقل گرایی انتقادی و ضد عقل گرایی	۱۰۱
ضداقتدار گرایی در فلسفه ی علم	۱۰۷
فصل چهارم: مارکس به دو روایت: پوپر و دریدا	۱۱۳
پوپر و مارکس	۱۱۴
تمجید پوپر از مارکس	۱۱۵
نقد پوپر به مارکس	۱۱۷
دریدا و مارکس	۱۲۳
نقد دریدا به موعود گرایی مارکسیسم	۱۲۶
موعود گرایی پوپر و کاپیتالیسم	۱۲۹
افتراق و اشتراک پوپر و دریدا	۱۳۳
منابع	۱۴۱

پیش‌گفتار

پوپر و دریدا دو فیلسوف تأثیرگذار در نحله‌های مختلف فکری، در نیمه‌ی دوم قرن بیستم هستند. مفاهیم و اندیشه‌های آن دو را می‌توان در بسیاری از مسائل در تناظر با یکدیگر قرار داد. آن‌ها گرچه به‌لحاظ فلسفی در دو نحله‌ی متفاوت و چه‌بسا مقابل هم طبقه‌بندی می‌شوند، اما هم به‌لحاظ ساختاری و هم به‌لحاظ محتوایی و مفهومی به هم شباهت‌های قابل توجهی دارند و به‌نظر می‌رسد به‌لحاظ سلبی و نقادانه، شبیه هم عمل می‌کنند. کلیات و مفردات فکری آن‌ها در مساحات گوناگون در یک راستا قرار دارند. به‌لحاظ معرفت‌شناسی، پوپر متعلق به نحله‌ی عقل‌گرایی انتقادی و دریدا متعلق به رویکرد ساختارزدایی است.

هر دوی این جریان‌ها بر آن هستند که هر گونه بنیادگرایی فلسفی، اجتماعی، سیاسی و زبانی را به پرسش بگیرند. آن‌ها می‌خواهند بر فراز دوگانه‌ی رئالیسم و ایده‌آلیسم بایستند، اما در این مسیر هر کدام تعریف مختص خود را از ماهیت عقل و قلمرو آن ارائه می‌دهند. پوپر میان دو وجه ایجابی و سلبی عقل تمایز قائل می‌شود؛ وجه ایجابی عقل را بنیادگرایانه می‌داند که بایستی کنار گذاشته شود و وجه سلبی و منفی عقل را قوه‌ای ضروری برای تبیین هر گونه فلسفه‌ی علمی می‌داند؛ در حالی که دریدا، در قالب نقد به لوگوس محوری و متافیزیک حضور غربی، تمامیت ماهیت عقل را به پرسش می‌گیرد. کتاب حاضر از وجوه مختلف به مقایسه‌ی رویکرد

پوپر و دریدا می‌پردازد. کتاب شامل چهار فصل است.

فصل اول، تحت عنوان «جامعه‌ی باز از نظر پوپر»، به این بحث می‌پردازد که هم برای پوپر و هم برای دریدا «دشمنان جامعه‌ی باز» تفسیرهای ایدئولوژیک در عرصه‌های علمی، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی هستند. این کانون‌ها مطابق معیارهای ارزش معلوم و پیشین، هرگونه رویکرد، تفسیر و تأویل تازه را در هم می‌کوبند و دیگری خود را به حواشی سوق می‌دهند. به عبارت دیگر، کانون‌های قدرت خود را در عرصه‌ی سرکوب بازورها می‌دانند و هر تلقی دیگر و هر فکر دیگری را بسته نگه می‌دارند.

پوپر ابتدا تلاش می‌کند شرایط ضرورت تغییر و دگرگونی در علم را توصیف کند. به زعم وی، تنها امر ثابت در جهان همان تغییر است. به باور پوپر، شناخت و دستاوردهای آن اموری حدسی، ابطال‌پذیر و بر روی هرگونه بررسی نقادانه باز هستند. او سپس با طرح مسأله‌ی «جامعه‌ی باز» و در مقابل آن، «جامعه‌ی بسته» و همچنین خود «باز بودن» و «بسته بودن»، به‌طور عمیقی به مباحث اجتماعی و سیاسی می‌پردازد. پوپر جامعه‌ی بسته را مبتنی بر اصالت جمع می‌داند و باور دارد که انتقال از جامعه‌ی بسته به جامعه‌ی باز امری پیچیده، و انقلابی بنیادین است. مسأله این جاست که زمانی که اندام‌وارگی، عینیت و انسجام جامعه‌ی بسته از بین برود، نمی‌توان انتظار داشت که جامعه به‌بلافاصله وارد یک جامعه‌ی باز بشود، بلکه در این گذار یک جامعه‌ی شبه‌باز تحقق پیدا می‌کند که پوپر آن را «جامعه‌ی انتزاعی» می‌نامد. به باور پوپر، مهم‌ترین وجه یک جامعه‌ی باز پذیرش عدم توافق و اختلاف به‌مثابه امری ضروری برای بهبود و ارتقای جامعه و افرادش، و ارزیابی نقادانه‌ی مداوم سیاست‌ها و اصول جامعه است.

فصل دوم، تحت عنوان «متن باز از نظر دریدا»، به وجوه مختلف مفهوم متن از نظر دریدا می‌پردازد. متن، به زعم دریدا، یک امر واقع است که

هنوز تحقق پیدا نکرده است. متن دریدایی یک مفهوم معرفت‌شناختی است و مهم‌ترین نقش آن در تفکر دریدا حل بحران‌های دیرینه‌ی معرفت‌شناختی انسان بوده است. هرچند دریدا متن را به‌وجه زبان‌شناختی مورد ملاحظه قرار می‌دهد، با این حال، آن را یک امر محدود و محصور در متون نوشتاری و کتاب‌ها نمی‌داند. وی نوشتار را به‌مثابه متن به تمام ساحات هستی گسترش می‌دهد. متن می‌تواند همواره بارور آینده‌ای تازه باشد. این تلقی دریدا از گشودگی و امر در حال تحقق، متن دریدایی را به جهان باز پیوند می‌زند؛ جهانی که همواره به روی تجارب مختلف گشوده است. جهان باز به‌مثابه متنی است که آماده‌ی شدن است و بدین ترتیب، متن به‌مثابه امر سیاسی و امر اجتماعی خود را آشکار می‌کند. با این رویکرد، ویژگی‌های متن قابل تسری به جامعه‌ی باز است.

در این فصل، تلاش شده است تا بین نظر دریدا در باب متن، و امور عینی و به‌طور خاص، عرصه‌ی سیاست، اخلاق و اجتماع پلی بزنم. اگر یک جامعه را به‌عنوان یک متن در نظر بگیریم، جامعه به‌مثابه متن و متن به‌مثابه جامعه همواره در حال تحول، شکوفایی و آماده‌سازی زمینه‌ای برای تجربه‌ی ساحاتی تازه به‌طور مداوم است. چنین جامعه‌ای خود را از تمامی حدود ایدئولوژیک، الهیاتی و سیاسی رها می‌کند تا در عرصه‌ای گشوده، ساحات تازه‌ای از خویش را تحقق ببخشد. در رویکرد ساختارزدایی، جامعه به‌عنوان یک جهان انسانی در نسبت با امر سیاسی و امر اجتماعی مورد خوانش قرار می‌گیرد و مدام در جهت تکوین و براندازی خود عمل می‌کند. بدین معنا، متن، جامعه و امر سیاسی همواره بر روی تغییر گشوده می‌مانند.

به باور من، تلقی دریدا از مفهوم «باز» و مفهوم «بسته» با تلقی پوپر هم‌راستا است. وقتی پوپر از جامعه‌ی باز صحبت می‌کند، دقیقاً تلقی یک جامعه‌ی پویا را از این مفهوم مراد می‌کند. باز بودن برای دریدا نیز به‌مثابه امر تمام‌ناشدنی است؛ واقعیتی است که مدام در حال شکل‌گیری است.